

HORIZONT 2023/3

Migrációkutató Intézet

Sayfo Omar: Elásott csatabárdok – Békehullám a Közel-Keleten

2023. 04.27.

Sayfo Omar: Elásott csatabárdok – Békehullám a Közel-Keleten

BEVEZETÉS

Diplomáciai kapcsolatainak helyreállításáról állapotott meg Szaúd-Arábia és Irán. A két közel-keleti középhatalom egymáshoz való közeledése a régió számos más országára, így Irakra, Szíriára, Libanonra, Jemenre, Bahreinre és Izraelre is hatással van. A régió stabilitása és gazdasági kilátásai pedig alapvető befolyással vannak a migrációs kedvre. A Migrációkutató Intézet elemzése a közeledés okait és a béke tartósságának esélyeit járja körbe, emellett azt vizsgálja, hogy miként befolyásolja Rijád és Teherán közeledése a térség más országainak biztonsági és gazdasági helyzetét.

EGY FAGYOS VISZONY TÖRTÉNETE

Szaúd-Arábia és Irán 2016-ban szakította meg a diplomáciai kapcsolatokat, miután a szaúdi hatóságok kivégeztek egy Iránhoz közeli síita hitszónokot, Nimr al-Nimrt, amire válaszul tüntetők törtek be a királyság teheráni nagykövetségére. A két ország közötti rossz viszony okai azonban ennél mélyebbre, a Ruhullah Khomeini által vezetett 1979-es iráni iszlám forradalomra nyúlnak vissza. Az iráni ajatollah síita teokráciát épített, és meghirdette a „forradalom exportját”, ezzel gyakorlatilag saját szunnita vezetőik ellen uszítva az arab országok síita polgárait. A jelentős síita kisebbséggel rendelkező Szaúd-Arábia válaszul 1980 és 1988 között 25 milliárd dollárral támogatta Irakot az Irán ellen vívott háborújában.

Bár időről-időre voltak „hullámhegyek” is, a szaúdi-iráni kapcsolatokat az elkövetkező évtizedekben a konfliktusok és mélypontok jellemezték. Ilyen volt, mikor 1987-ben a szaúdi hatóságok megöltek 400 iráni zarándokot, miután azok demonstrációba kezdtek Mekka városában. Ugyancsak fagyossá váltak a viszonyok 2011-ben, miután — amerikai

ABSZTRAKT

Hét év után újra tárgyalóasztalhoz ült Irán és Szaúd-Arábia. A két rivális közel-keleti hatalom közeledése a régió számos más országára hatással van. Jemenben, ahol Szaúd-Arábia és helyi szövetségesei már 2015 óta vívják harcukat az Irán által támogatott húszi lázadókkal, beköszönhet a béke. Szíriában enyhülhet a gazdasági válság és felgyorsulhat az Aszad-rezsim nemzetközi rehabilitációja. De fellélegezhet Libanon és Irak is, melyek belpolitikai stabilizációját régóta nehezíti Rijád és Teherán helyi klienseinek a csatározása. Izrael ugyanakkor aggodalommal figyeli a fejleményeket, hiszen a szaúdi-iráni közeledés megnehezíti egy regionális Irán-ellenes koalíció felállítását. A két középhatalom közti diplomáciai kapcsolat újrafelvétele fontos lépés a térség békéje irányába, de az oda vezető út aknákkal teli, így egyelőre leginkább átmeneti enyhülésre lehet csak számítani.

titkosszolgálati közlések szerint — iráni ügynökök meg akarták gyilkolni Szaúd-Arábia washingtoni nagykövetét.¹

Rijád aggodalommal figyelte a nála népesebb Irán erősödését, így a 2010-es évekre az amerikai fegyverek legnagyobb vásárlójává lépett elő.² A szaúdi vezetés egzisztenciális veszélyként tekint az iráni atomprogramra, ezért 2012-ben, mikor az Egyesült Államok és nyugati partnerei szankciókat hirdettek a perzsa ország ellen, Szaúd-Arábia olajkitermelésének fokozásával segített alacsonyan tartani a nemzetközi energiaárakat, jelentős kárt okozva ezzel Teheránnak. Wikileaks által kiszivárogtatott dokumentumok nyomán az is kiderült, hogy Rijád titokban felajánlotta légtérének használatát Izraelnek az iráni atomlétesítmények elleni támadásokhoz.³ Bár a két regionális középhatalom a közvetlen konfrontációt eddig sikeresen elkerülte, az elmúlt évtizedekben proxy-háborúk sorát vívták, egymással szembenálló feleket támogatva Irakban, Bahreinben, Libanonban, Szíriában és Jemenben.

Mohamed Bin Szalmán 2015-ben lett Szaúd-Arábia védelmi minisztere, 2017-ben pedig koronaherceggé nevezte ki édesapja, Szalmán király. A fiatal vezető konfrontatív külpolitikába kezdett: 2015-ben hadat üzent a hatalmukat Jemen felett kiterjesztő, Irán által támogatott húsz lázadónak, 2017-ben pedig Egyiptommal, az Egyesült Arab Emírátsokkal és Bahreinnel közösen blokádot hirdetett Katar ellen, amiért az emírség közeli viszonyt ápolt Iránnal. Mohamed Bin Szalmán támogatta Donald Trump által Irán ellen bevezetett minden korábbinál szigorúbb szankciókat, valamint Izrael békekötését az Öböl-menti arab országokkal.

A SZAÚDI-IRÁNI ENYHÜLÉS OKAI

Szaúd-Arábia és Irán két éve kezdett zárt ajtók mögötti tárgyalásokat ománi és iraki közvetítéssel, idén február közepén pedig kínai közvetítéssel ültek asztalhoz a felek, majd bejelentették kapcsolataik helyreállítását. De minek tudható be a békülés?

Iránt súlyosan megviselték a gazdasági szankciók.⁴ Az országban 2021 júliusa óta rendszeresek a tüntetések, a ríjál árfolyama történelmi mélypontra süllyedt, 2022 szeptemberében pedig a nők kötelező fejkendő viselésének ürügyén törtek felszínre a társadalmi feszültségek.⁵ A teheráni rezsim számára tehát saját stabilitása szempontjából vált égetővé a gazdasági fellendülést gátló konfliktusok felszámolása.

¹ A két ország kapcsolatáról bővebben lásd: MABON 2016.

² SIPRI 2023.

³ PODEH 2018.

⁴ ROME 2023.

⁵ BBC 2023.

Szaúd-Arábia szintén érdekelt a konszolidációban. A jemeni beavatkozás fiaskónak bizonyult, a húsz lázadók pozíciója nem gyengült, nemzetközi partnerei pedig kihátráltak Szaúd-Arábia mögül.⁶ Ugyanakkor az olaj magas világpiaci ára történelmi lehetőséget kínál Szaúd-Arábia számára a 2016-ban meghirdetett „Vízió 2030” gazdasági reform végrehajtásához. A regionális politikai feszültségek és biztonsági fenyegetések viszont hátráltatják a királyság hosszútávú prosperitása zálogának tekintett programok végrehajtását.⁷ Rijádot nagy pofonként ére, mikor 2019 szeptemberében a jemeni húsz lázadók Irán által gyártott drónokkal támadták meg a királyság keleti részén található Abqaiq és Khurais olajfeldolgozó létesítményeket. A szaúdi vezetés azt remélte, hogy a támadást követően szövetségese, az Egyesült Államok katonai segítséget nyújt majd számára, ami azonban elmaradt. 2022 novemberében Donald Trump elvesztette a választásokat, helyére pedig a demokrata Joe Biden lépett, aki a választási kampányában személyében vádolta meg a koronaherceget Jamal Khasogji, szaúdi újságíró meggyilkolásában való érintettségével.⁸ 2022 nyarán Joe Biden látogatást tett ugyan Szaúd-Arábiába, a két kormány közötti kapcsolat rosszabb, mint valaha.⁹ Bár Rijád számára az amerikaiak által kínált biztonsági partnerségnek továbbra sincs alternatívája, a királyság egyre inkább diverzifikálja külkapcsolatait. Az orosz-ukrán háború nyomán Szaúd-Arábia és a közel-keleti arab országok nem csatlakoztak az Egyesült Államok és nyugati partnerei által Oroszországra kivetett szankciókhoz, a szaúdi-kínai gazdasági és diplomáciai kapcsolatok pedig egyre erősödnek.¹⁰

A SZAÚDI-IRÁNI KÖZELEDÉS REGIONÁLIS HATÁSAI

A térség meghatározó középhatalmaiként Szaúd-Arábia és Irán jelentős hatással vannak a környező országok egymáshoz való és belső viszonyaira. Az alábbiakban azt járjuk körbe, miként fogadták a két rivális hatalom közeledését a térség országai, és hogy milyen hatása lehet annak a jelenleg zajló konfliktusokra.

IRAK

A 2003-as amerikai megszállást követően Irakban számos Irán-barát síita milícia alakult, az első, 2005-ös szabad választások óta pedig az országnak kizárólag Irán-barát síita miniszterelnökei voltak. A Szaúd-Arábiával való kapcsolatok megromlottak, 2019-ben és

⁶ MEMO 2022.

⁷ REUTERS 2018.

⁸ PAZZANESE 2021

⁹ ALGHANNAM 2022.

¹⁰ FANTAPPIE 2023.

2021-ben pedig Iránhoz hű csoportok támadásokat hajtottak végre a királyság területén.¹¹ Az iráni befolyásra válaszul Szaúd-Arábia elsősorban a kisebbséget adó szunnitákkal fonta szorosabbra kapcsolatait, és igyekezett megnyerni magának a gazdaságilag lecsúszott déli és bagdadi síta tömegeket képviselő hitszónok, Muklada asz-Szadr barátságát is.¹²

Az olajban gazdag Irak államigazgatása diszfunkcionálisan működik, a munkanélküliség magas (a fiatalok harmada munkanélküli), a lakosság negyede a szegénységi küszöb alatt él.¹³ 2019 októberében tüntetések zajlottak a növekvő árak, a romló infrastruktúra, a korrupció és a munkanélküliség miatt. A kormány lemondott, majd hosszan elhúzódó politikai patthelyzetet követően 2022 októberében Mohamed Sía asz-Szudáni alakított kormányt. Az új miniszterelnök az olaj magas világpiaci árát kihasználva növelte az állami alkalmazottak fizetéseit, és több, mint 400 ezer állami munkahely megnyitását hirdette meg. E mellett hosszú évek vitája végére téve pontot április elején megegyezett a Iraki Kurdisztán vezetésével az ország három kurd megyéjében kitermelt olaj értékesítéséről és exportjáról.¹⁴

Asz-Szudáni a külkapcsolatok terén egyensúlypolitikát próbál folytatni, melynek keretében minden fontos regionális szereplővel jó viszonyra törekszik. Az Egyesült Államok 2021 decemberében befejezte az utolsó katonai küldetését Irakban, melyet követően Joe Biden egy 2500 fős kontingens további állomásoztatásában állapodott meg Bagdaddal, az Iszlám Állam elleni harc ürügyén. Bár a szám a 2006-os 170 ezres rekordhoz képest mondhatni jelentéktelen, az Irán-barát síta politikai erőik szemében mégis vörös posztó. Asz-Szudáninak minden hatalma meglenne ahhoz, hogy semmissé tegye a megállapodást, de januárban mégis szükségesnek nevezte az amerikai jelenlétet.¹⁵ Kijelentette továbbá, hogy kormánya jó kapcsolatra törekszik Washingtonnal, ami szerinte nem zárja ki a Teheránnal való együttműködést sem. Asz-Szudáni Rijád felé is nyitni kezdett: februárban az iraki és szaúdi belügyminiszterek 40 év után először biztonsági megállapodást írtak alá.¹⁶ Bagdad azt reméli, hogy a közeljövőben megindulhatnak a szaúdi befektetések Irakban.¹⁷ A szaúdi-iráni rivalizálás enyhülése tehát Irak számára is nagy lehetőségeket kínál.

SZÍRIA

2023-ra Szíriai gazdaságát minden korábbinál mélyebbre taszították a háború, a szomszédos Libanon bankrendszerének 2019-ben kezdődő válsága, a Covid-járvány, majd az orosz-ukrán háború gazdasági következményei. Jelenleg a lakosság 90 százaléka él a szegénységi küszöb alatt, az idej költségvetés alacsonyabb, mint az ország története során valaha, az alapvető élelmiszerek állami támogatására 40 százalékkal kevesebb jut, mint az előző évben.

¹¹ MALIK 2022.

¹² AL-JAZEERA 2017.

¹³ SAYFO 2023A.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ AL-JAZEERA 2023A.

¹⁶ THE NEW ARAB 2023.

¹⁷ AMWAJ 2022.

A helyzetet tovább rontja, hogy 2022 októberében az Aszad-rezsim fő támogatója, Irán a nyugati szankciók okozta nehézségekre hivatkozva a korábbi duplájára, 70 dollárra emelte a Szíriának szállított olaj hordónkénti árát.¹⁸

Míg az Egyesült Államok és az Európai Unió továbbra is életben kívánja tartani a Damaszkuszt sújtó gazdasági szankciókat, és politikai karanténban tartaná Bassár al-Aszadot, az Arab Liga országai, melyek 2011-ben zárták ki soraikból Szíriát, már megkezdték a rezsim rehabilitációját. Az Egyesült Arab Emirátusok 2018-ban nyitotta újra követségét Damaszkuszban, majd Egyiptom, Jordánia, Bahrein és Omán is lépéseket tett a megbékélés irányába. 2022 márciusban Bassár al-Aszad Abu Dhabiba látogatott, ami a felkelés 2011-es kitörése óta az első, arab országba tett hivatalos útja volt. Az idén februárban Szíriát is sújtó földrengés apropóján aztán Egyiptom külügyminisztere is Damaszkuszba látogatott. Szaúd-Arábia azt is bejelentette, hogy meghívja Aszad elnököt az Arab Liga májusi dzseddai csúcsára.

Aszad rehabilitációjától Rijád és az Öböl-menti arab országok Teherán regionális térnyerésének a megfékezését remélik. A szaúdi-iráni megállapodás ennek fényében felpozícionálhatja Szíria gazdasági kapcsolatait és megindíthatja a szaúdi és Öböl-menti tőke áramlását az országba, ezzel enyhülést hozva a tragikus gazdasági helyzetben.

LIBANON

Libanonban a szíriai csapatok 2005-ös kivonulása óta két blokk áll szemben egymással: az egyik az Irán és Szíria által támogatott síita Hezbollah és keresztény szövetségesei, a másik pedig a Szaúd-Arábiához húzó szunniták és az ő keresztény szövetségeseik. Az ország egyébként is strukturális gondokkal küzdő gazdasága nagyban megszenvedte a szomszédos Szíriában zajló háború és a Covid járvány hatásait, a bankrendszer gyakorlatilag összeomlott, 2019-ben pedig felekezeten átívelő, elitellenes tüntetések kezdődtek.¹⁹ A 2022-es választásokon a Hezbollah és szövetségesei – akiket sokan a gazdasági válság okozóinak tartottak – leszerepeltek. Az azóta is tartó politikai patthelyzet miatt azonban Libanonnak jelenleg nincs elnöke, a Hezbollah által dominált ügyvivő kormány alig látja el feladatait, végezetül a parlament sem ülészik.

A libanoni frakciók jelenleg abban bíznak, hogy a jövőben Szaúd-Arábia és Irán kevesebb figyelmet fordít majd arra, hogy libanoni kliensein keresztül törjön borsot a másik orra alá. A Hezbollahot meglepéssel tölti el, hogy fő támogatója kitörhet a nemzetközi elszigeteltségből, továbbá az, hogy Szaúd-Arábia távolodni látszik az Egyesült Államoktól. Ezzel párhuzamosan azt is reméli, hogy szíriai szövetségese, Bassár al-Aszad Szaúd-Arábia által történő rehabilitációja az ő belpolitikai pozícióját is megerősíti. A szunnita-keresztény tábor eközben abban bízik, hogy Teherán és Rijád közös bejelentése, mely szerint a régió

¹⁸ SAYFO 2023B.

¹⁹ WORLD BANK 2022.

államainak a szuverenitását nem érheti sérelem, azt jelenti, hogy Irán az eddigénél kevésbé fog beavatkozni Libanon belpolitikájába, így a szaúdi tőke, mely az 1990-es években lehetővé tette a polgárháború utáni újjáépítést, most újra megindul az országba.

BAHREIN ÉS KATAR

2023. április 12-én Bahrein és Katar is a diplomáciai kapcsolatok újrafelvételéről állapodtak meg.²⁰ Bár a két szomszédos ország kezdetektől tagja az Öbölmenti Együttműködési Tanácsnak, így szövetségesek, kapcsolatuk történelmileg terhelt. Egyrészt az 1930-as évekre visszanyúló területi vitái vannak a két országnak egymással. Másrészt a szunnita uralkodóház által vezetett, de lakosságát tekintve 70%-ban síita Bahrein kifejezetten rossz szemmel nézi, hogy Katar jó kapcsolatokat ápol Iránnal. 2014-ben különösen nagy feszültségeket keltett, hogy Katar állampolgárságot ajánlott szunnita bahreini családoknak, amennyiben azok hajlandóak voltak lemondani eredeti állampolgárságukról. Bahrein mindezek miatt elsőként csatlakozott a 2017-ben szaúdi vezetéssel meghirdetett Katar-ellenes blokádhhoz, melyet azután is életben tartott, hogy 2021 januárjában Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírátusok feloldották azt. Ugyanakkor Bahrein külpolitikai mozgástere korlátozott, hiszen a monarchiát kormányzó szunnita uralkodóház egyedül Szaúd-Arábia beavatkozásának köszönheti, hogy nem sodorta el a síita lakosság gazdaságilag lecsúszott tömegeinek 2011-es lázadása. Ilyen módon Bahrein és Katar békülése nagyban összefügghet a szaúdi-iráni közeledéssel.

IZRAEL

A 2020 szeptemberében meghirdetett Ábrahám Egyezmények keretében Izrael az Egyesült Arab Emírátusokkal, Bahreinnel, Ománnal, később pedig Marokkóval és Szudánnal is rendezte kapcsolatát. Tel-Aviv legfontosabb célja azonban, a Szaúd-Arábiával – a térség legnagyobb, leggazdagabb és legbefolyásosabb országával – való békekötés egyelőre nem teljesült.

Izrael ezért aggodalommal figyeli Rijád és Teherán közeledését, mely megnehezíti egy Irán-ellenes regionális szövetség felállítását. Aggodalomra ad okot az is, hogy Kína regionális térnyerése Izrael fő támogatójának, az Egyesült Államoknak a visszaszorulásához vezet. Eközben viszont az izraeli döntéshozók figyelmét leköti a belpolitikai válság és a palesztin területek romló biztonsági helyzete. Előbbinek megfelelően az iráni-szaúdi közeledés is belpolitikai viták tárgyává vált.²¹

Mivel Szaúd-Arábia célja külkapcsolatainak a diverzifikálása, és az Iránnal való diplomáciai kapcsolatok visszaállítása nem szünteti meg a két ország közötti stratégiai

²⁰ REUTERS 2023A.

²¹ MIDDLE EAST EYE 2023.

érdekkülönbségeket, a bizalom pedig törékeny, Tel-Aviv és Rijád közeledése nem feltétlenül áll meg. A zsidó állam többek közt Szaúd-Arábia békés célú atomprogramjának a támogatásával és technológiai együttműködések ígérétevel tehet gesztusokat Rijád irányába. Tény ugyanakkor, hogy az izraeli hatóságoknak a palesztin lakossággal való konfliktusai diplomáciailag megnehezítik Rijád számára a nyitást.²²

JEMEN

Szaúd-Arábia és helyi szövetségeseinek 2015 óta tartó offenzívája ellenére az Irán által támogatott húszi lázadók 2022-re megerősítették pozícióikat Jemen északi részén, azon belül Szanaaban, az ország legnépesebb városában. 2022 végén Rijád tárgyalásokba kezdett a húsizikkal, a szaúdi-iráni megállapodást követően pedig a korábbinál is intenzívebbé váltak az egyeztetések. Teherán ígértet tett arra, hogy mérsékeli a húszi lázadóknak nyújtott támogatásokat, április elején Szaúd-Arábia jemeni szövetségeseivel egyeztetett a húszi lázadókkal kötendő békéről.²³ Mindezt fogolycsere megállapodás, majd az ENSZ közvetítésével megkötött tűzszünet követte.²⁴ A békéig azonban még hosszú az út, hiszen a konfliktusnak nem csak regionális de helyi dinamikái is vannak, a szembenálló feleknek tehát elsősorban egymás közt kell megállapodniuk a békéről.

A húszi lázadókhöz köthető médiumok saját győzelmükként ünneplik a szaúdi békejobbot, Teherán és Rijád közeledését pedig Mohamed Abdelszalam húszi szóvivő az „amerikai-cionista befolyás” csökkenésének jeleként értékelte.²⁵ Eközben a Szaúd-Arábia által támogatott jemeni kormány Irán „destabilizációs politikájának” az enyhülését reméli a megállapodástól.

ÖSSZEFOGLALÁS: TARTÓS LEHET-E A BÉKE?

Szaúd-Arábia és Irán 1979 óta riválisai egymásnak. A két ország kapcsolatában voltak ugyan hullámhegyek, de ezeknél jóval több volt a hullámvölgyek száma, melyek ráadásul tartósabbaknak is bizonyultak. A jelenlegi közeledés Irán részéről elsősorban gazdasági okokra vezethető vissza, Szaúd-Arábiát pedig leginkább biztonsági és geopolitikai célok vezérlik. A diplomáciai kapcsolatok helyreállítása ellenére a két ország közti érdekellentétek továbbra is fennállnak, a bizalom helyreállításához így még hosszú út vezet, különösen, hogy Rijád továbbra is egzisztenciális fenyegetésként tekint Irán atomprogramjára.

²² REUTERS 2023B.

²³ QNA 2023.

²⁴ AL-JAZEERA 2023B.

²⁵ TWITTER 2023.

A két ország közeledése ugyanakkor a béke lehetőségét kínálja Jemennek, ahol Szaúd-Arábia és helyi szövetségesei már 2015 óta vívják kilátástalan harcukat az Irán által támogatott húszi lázadókkal. De fellélegezhet Libanon és Irak is, melyek belpolitikai stabilizációját régóta nehezíti Rijád és Teherán helyi klienseinek a csatározása. Ugyancsak nagy reményeket fűz a békéhez Bassár al-Aszad szíriai elnök, aki reméli, hogy folytatódni fog rehabilitációja az arab közösségen belül és hamarosan megindulhat az Öböl-menti tőke áramlása a gazdaságilag kivéreztetett országába. Irak, Szíria és Libanon gazdasági helyzetének a javulása mérséklőleg hathat a migrációs kedvre is. Izrael ellenben aggodalommal figyeli a közeledést. Tel-Aviv célja ugyanis középtávon a Szaúd-Arábiával való békekötés és egy Irán-ellenes regionális koalíció felállítása volt. Mivel azonban Rijád stratégiai célja külkapcsolatainak a diverzifikálása, a szaúdi-izraeli közeledésre továbbra is van esély. Rijád és Teherán közeledése tehát fontos lépés a térség békéje irányába, de az oda vezető út aknákkal teli, így egyelőre leginkább átmeneti enyhülésre lehet csak számítani.

IRODALOMJEGYZÉK

ALGHANNAM, Hesham (2022): *Biden's Trip to Saudi Arabia: Successes and Failures*. 2022.08.11. Forrás: <https://carnegieendowment.org/sada/87662> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

AL-JAZEERA (2017): *Iraq's Muqtada al-Sadr makes rare Saudi visit*. 2017.07.31. Forrás: <https://www.aljazeera.com/news/2017/7/31/iraqs-muqtada-al-sadr-makes-rare-saudi-visit> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

AL-JAZEERA (2023a): *Iraq prime minister al-Sudani backs continued US troop presence*. 2023.01.15. Forrás: <https://www.aljazeera.com/news/2023/1/15/iraqi-prime-minister-al-sudani-says-us-troop-presence-needed> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

AL-JAZEERA (2023b): *Yemen rebels and government complete prisoner exchange*. 2023.04.16. Forrás: <https://www.aljazeera.com/news/2023/4/16/yemen-rebels-and-government-complete-prisoner-exchange> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

AMWAJ (2022): *Will Saudi investment pledges in Iraq overcome barriers?* 2022.12.05. Forrás: <https://amwaj.media/article/will-saudi-investment-pledges-in-iraq-overcome-barriers> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

BBC (2023): *Iran signals determination to enforce hijab rules*. 2023.04.01. Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-65147339> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

FANTAPPIE, Maria (2023): *A New Order in the Middle East?* 2023.03.22. Forrás: <https://www.foreignaffairs.com/china/iran-saudi-arabia-middle-east-relations> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

MABON, Simon (2016): *Saudi Arabia and Iran: Power and Rivalry in the Middle East*. I.B. Tauris, London.

MALIK, Hamdi (2022): *Iraqi Militia Group Makes Credible New Threat Against the Gulf States*. 2022.10.03. Forrás: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/iraqi-militia-group-makes-credible-new-threat-against-gulf-states> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

MEMO (2022): *Saudi Arabia is losing the war in Yemen after seven years of mayhem and destruction*. 2022.06.06. Forrás: <https://www.middleeastmonitor.com/20220606-saudi-arabia-is-losing-the-war-in-yemen-after-seven-years-of-mayhem-and-destruction/> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

MIDDLE EAST EYE (2023): *Israeli press review: Political blame-game over Saudi-Iranian agreement*. 2023.03.13. Forrás: <https://www.middleeasteye.net/news/israel-political-blame-game-saudi-arabia-iran-agreement-press-review> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

PAZZANESE, Christina (2021): *Biden may regret releasing report on Khashoggi murder*. 2021.02.27. Forrás: <https://news.harvard.edu/gazette/story/2021/02/biden-may-regret-releasing-report-on-khashoggi-murder-says-expert/> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

PODEH, Elie (2018): *Saudi Arabia and Israel: From Secret to Public Engagement, 1948–2018*. Forrás: <https://www.jstor.org/stable/26933006> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

QNA (2023): *Yemen's Chairman of Presidential Leadership Council, Saudi Minister of Defense Discuss Latest Developments in Yemen*. 2023.04.06. Forrás: <https://www.qna.org.qa/en/News-Area/News/2023-04/06/0009-yemen-s-chairman-of-presidential-leadership-council,-saudi-minister-of-defense-discuss-latest-developments-in-yemen> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

REUTERS (2018): *Saudi Arabia - Government reshuffle was expected as its four-year term was up*. 2018.12.28. Forrás: <https://www.reuters.com/article/uk-saudi-politics/saudi-arabia-government-reshuffle-was-expected-as-its-four-year-term-was-up-idUKKCN1OR1H7> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

REUTERS (2023a): *Qatar and Bahrain say they will resume diplomatic ties*. 2023.04.13. Forrás: <https://www.reuters.com/world/middle-east/qatar-bahrain-say-they-will-resume-diplomatic-ties-2023-04-12/> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

REUTERS (2023b): *Violence erupts again at Jerusalem's Al-Aqsa Mosque*. 2023.04.06. Forrás: <https://www.reuters.com/world/middle-east/cross-border-fire-gaza-after-israeli-police-raid-al-aqsa-mosque-2023-04-05/> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

ROME, Henry (2023): *Iran's Currency Collapse May Not Lead to Diplomatic Desperation*. 2023.03.07. Forrás: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/irans-currency-collapse-may-not-lead-diplomatic-desperation> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

SAYFO Omar (2023a): *Így vergődik Irak – Szaddám Huszejn után húsz évvel.* 2023.04.18. Forrás: https://mandiner.hu/cikk/20230412_huszejn_utan_20_ban_irak_a_haboruk_utan (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

SAYFO Omar (2023b): *Romok fele királysága – így uralkodik Aszad a maradék Szírián.* 2023.04.19. Forrás: https://mandiner.hu/cikk/20230412_romok_fele_kiralysaga_sziria_a_polgarhaboru_uta_n (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

SIPRI (2023): *Surge in arms imports to Europe, while US dominance of the global arms trade increases.* 2023.03.13. Forrás: <https://www.sipri.org/media/press-release/2023/surge-arms-imports-europe-while-us-dominance-global-arms-trade-increases> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

THE NEW ARAB (2023): *Iraq, Saudi Arabia sign border security agreement for first time in 40 years.* 2023.02.20. Forrás: <https://www.newarab.com/news/iraq-saudi-arabia-sign-historic-border-security-agreement> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

TWITTER (2023) Forrás: <https://twitter.com/abdusalamsalah/status/1634188849529102337?s=20> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

WORLDBANK (2022): *Lebanon.* 2022.11.02. Forrás: <https://www.worldbank.org/en/country/lebanon/overview> (Megtekintve: 2022. 04. 23.)

HORIZONT ELEMZÉSEK

A Migrációkutató Intézet elektronikus kiadványsorozata

Kiadó: **Migrációkutató Intézet**

Szerkesztés és tördelés: Kóczán András Imre

Lektorálta: Veres Kristóf György

Borítókép: shutterstock.com

A kiadó elérhetősége: H-1518 Budapest, Pf. 155

Tel.: +36 1 372 0191

E-mail: info@migraciokutato.hu

Az elemzés és annak következtetései kizárólag a szerző magánvéleményét tükrözik, és nem tekinthetők a Migrációkutató Intézet álláspontjának.

© Sayfo Omar, 2023

© Migrációkutató Intézet, 2023

ISSN 2677-1780